www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Arap Dilinde Cevap Harfleri: Kullanım Şekilleri ve Dilbilgisi Açısından Tahlili

Replying Letters in Arabic: Gramatical Analysis in Terms of Usage Schemes and Information

Mehmet Ali Kılaz Araz* - Mahamadou Keita**

Abstract: The term of “Replying Letters” is a gramatical concept in Arabic language refers to kind of words have a special role in speech. The “letter” means a few things when you look at the dictionary. One of them is side of mountain and the edge of something. According to Arabic grammar concept, the word letter is expressed in two different ways; al-mebânî and al-me’ânî. Al-mebânî refers to Arabic alphabet or word’s structure and al-me’ânî refers to the meaning. "Hurûf-i me’ânî", are kind of the Arabic vocabulary types, it covers eleven letters for replying: Ne’am, lâ, kallâ, balâ, î, inna, ajal, gaire, jalal, ithan, bajal. Each one of hurûf-i me’ânî has a different meaning. These replying letters are consumable; According to the structure Replying Letters are divided to three sections: Thunâî, Thulâthî and Rubâî. In terms of grammatical conquest terminology all the replying letters are on the serenity except “gaire”. The “gaire” is the word for Fatha or Kasra. In addition to small difference between the meaning of letters such as ne’am, î, inna, ajal, gaire, jalal, ithan, bajal. In this research, the replying letters are examined in terms of consumable and naho and mentioned in the Qur’an are discussed.

Structured Abstract: The Qur’an is the first source of the Arabic language, so we find four letters of answer in it, which is as follows: Ne’am, lâ, î, ithan. In different verses, however, the word "in" for the answer to the Qur’an is the subject of discussion among scholars. These are the answer letters and are used in Arabic.

Arabic is a broad and word-rich language, and it has been used for the answer by the approach of eleven words (letters) which are as follows: ne’am, lâ, î, ithan, balâ, ajal, jalal, gaire, bajal, Inna, kallâ. If we look at these words from their pure point of view, two of them are binary (sunâî), namely î and lâ, one is quadruple (rubâî) that is kallâ, and the rest is triangular (sulâsî). If we look at it from its grammatical point of view, all the answer letters, like other Arabic letters, are built without exception. But what is it built? All of them are based on stillness (sukûn), except for the word "gaire"; it is based on conquest (fatha) or on the fracture (kasra) as it seems to you. It is not too much to say if we say that the letters answer in Arabic, while very important, did not find much interest from linguists, as did other letters.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Studies, Department of Basic Islamic Sciences, Arabic Language and Rhetoric

ORCID 0000-0002-1009-2100

mehmetali.kilazaraz@asbu.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü PhD, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Departments of Basic Islamic Sciences

ORCID 0000-0003-2828-3578

mokeita20@gmail.com

Cite as/ Atıf: Araz, M. A. K., Keita, M. (2020). Arap dilinde cevap harfleri: kullanım şekilleri ve dilbilgisi açısından tahlili. *Turkish Studies - Religion*, 15(2), 133-145. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41877>

Received/Geliş: 21 February/Şubat 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

In terms of the meaning sought by these letters and their placements, they can be divided into the answer letters used for proof, the letters of the answer used for exile, and the letters of the answer may be used to prove and deny both according to the sentence answered. Positive answer letters: There are several letters of answer that are synonymous with meaning such as ne'am, î, ajal, jalal, gaire bajal, inna, ithan. These letters are used to prove in Arabic; The meaning of the word "ne'am" is to ratify if the sentence answered is not a question able sentence or an order phrase, such as Fatih came and the speaker replied "Yes, Fatih" is a confirmation of the coming of Fatih, otherwise the speaker and the second speaker are all aware of the coming of Fatih. The meaning of ne'am is to tell, which is one of its basic meanings, if the sentence is a questionable sentence, such as did Fatih come and the answer "ne'am", this is news of the coming of Fatih. The meaning of "ne'am" is a promise if the sentence answered is an order phrase such as reading the book and addressing if it says ne'am, this is a promise from it that it will read the book.

The word "î" is synonymous with na'am in the sense is also used for believing and telling, but the word "î" is often used after the words of the section such as "VeRabbî, Billâhi and La'Umri" and is not used everywhere, such as "ne'am" to the words of most Arabic scholars and to write y "way" the word "î" if it is not after it or several ways; Move it "î" or "î." "Ajal" is a positive answer and is synonymous with ne'am too, but the word Ajal in the answer to the news (habariyya) sentences is better than ne'am among most linguists such as "You will go to Istanbul tomorrow" Ajal. And in the answer to the question, ne'am, better for example, do you go to Istanbul tomorrow? Ne'am, jalal, bajal, gaire all these letters, when they are reply letters, are synonymous with ne'am when answering to a friend and telling (Ihbâr). But the word gaira is more like a meaning from ne'am.

The letter "inna" is for the answer, but it is reused as the answer in Arabic, and when used for the answer, it is synonymous with ne'am, and for example, they focused on saying that Ibn Zubair said that "he and her passenger" (Inna ve Râkibahâ) in his answer to the Arab saying "The curse of God has carried me to you" (La'natu'l-llâh nâkatan hamalatnî ilayka). Some have reported that it is used as a ne'am, but when used individually, it is with a stroke î, such as did it come light? It's-- it's -- it's -- it's to stroke and not to say. The word "so" is an answer and a penalty for Sebavayh as he said to you "I love you, then I think you are honest", so here is the answer in the sense of ne'am, but some linguists disagree with Sebavayh in this matter.

The letters used to deny the answer include "lâ", which is the origin of the answer when denying, such as did Fatih come? Lâ, in the sense that a conqueror did not come and denied the coming of Fatih? Other words used to deny the Arabic language include the word "kellâ", and in the origin of the word "kellâ", words among linguists who say that they are composed of enough analogy and not denyable and the intensity of the abusing the analogy, in any case is a letter of the negation answer such as "lâ", but both often come to exile after several sentences.

Among the letters the answer is also a letter in the sense of negation, but it is used for proof, which is the word "balâ" used to prove the question of exile, such as did Fatih come? Balâ, with mean, he came. When the exile's question is answered with a yes, then he is like, "Did Fatih come?" Ne'am. In a sense, denied the coming of Fatih. When the word balâ is used without the phrase of the question of exile, the negation is useful, such as "lâ", a present conqueror, in the sense that he is not present.

The Qur'an is the first source of the Arabic language, so we find four letters of answer in it, which is as follows: na'am, î, kallâ, balâ, Îzen. In different verses, however, the word "inna" for the answer to the Qur'an is the subject of discussion among scholars. These are the answer letters and are used in Arabic.

Keywords: Hurûf-i Meânî, Hurûf-i Mebânî, Letter, Negative, Positive, Replying.

Öz: Arapçada gramer kavramı olan “cevap harfleri” konuşmada özel bir rolü olan kelime türlerini ifade eder. Harf kelimesi, sözlüğe bakıldığında birkaç anlama gelmektedir. Bunlardan bazıları dağın tepesi ve bir şeyin kenarı anlamıdır. Arapça dilbilgisi kavramlarına göre harf kelimesi iki farklı şekilde ifade edilmektedir; *hurûf-i mebânî* ve *hurûf-i me'ânî*. *Hurûf-i heca* Arap alfabesi demektir. *hurûf-i me'ânî* ise Arapça kelime türlerinden biridir. Arapça kelime türlerinden biri olan "*hurûf-i me'ânî*" çeşitli harfleri kapsamaktadır. On bir tane olan cevap harfleri "*Ne'am, Lâ, Kellâ, Belâ, Î, Inne, Ecel, Ceyri, Celel, Îzen, Becel*" *hurûf-i me'ânî*'den kabul edilmektedir. Bu cevap harfleri sarf bakımından; harflerinin sayısına göre sünâî, sülâsî ve rubâ'î olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Ceyri kelimesi dışında, cevap harflerinin tamamı sükûn üzere mebnidir. Ceyri kelimesi

ise fetha veya kesre üzere mebnidir. Ayrıca bu harflerden *ne'am*, *î*, *inne*, *ecel*, *ceyri*, *celel*, *izen*, *becel* gibi harflerin manası arasında küçük farklılık olmasına rağmen sorulan sorulara olumlu cevap vermek için kullanılmaktadır. Çoğu zaman *ne'am* kelimesi eşanlamlı olarak kullanılmıştır. *lâ* ve *kellâ* sorulan bir soruya olumsuz cevap vermek üzere kullanılmaktadır. *Belâ* ise cevap verilen cümleye göre anlam içerir; soru negatif bir cümle ise cevap olumludur. Aksi takdirde cevap olumsuz olur. Bu harflerden bir kısmı *ceyri*, *izen*, *becel* vb. gibi bazen cevap harfi bazen cevap harfi dışında bir harf olan kelime türü olarak kullanılmaktadır. *İnne* ve *izen* kelimelerinin ise cevap harfi olup olmadığı, Arap dili âlimleri arasında tartışmalı bir konudur. Cevap harflerinden Kur'an-ı Kerimde farklı yerlerde "*Ne'am*, *belâ*, *î*, *kellâ*, *izen*" beş cevap harfi geçmektedir. Bu çalışmada cevap harfleri sarf ve nahiv açısından incelenmiş olup, Kur'an'da geçen cevap harfleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeleri: Cevap, Harf, Hurûf-i Me'âni, Hurûf-i Mebâni, Olumlu, Olumsuz.

Giriş

Günlük konuşmalarımızda farklı biçimlerde yüzlerce cümle kurmaktayız. Bu cümlelerden bir kısmı da soru cümleleridir ve her dildeki soru cümlelerinin cevapları büyük önem taşımaktadır. Farklı formlarda gelen cevap cümlelerinin üzerinde tüm dil bilimciler hassasiyetle durmaktadır. Yaygın bir dil olarak kullanılan Arapça'da cevap harfleri bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Araştırmanın bu bölümünde Arapça'daki iki farklı harf türü ile cevap kelimesinin anlamı üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda cevap harflerinin tarifinden de bahsedilmiştir. Makalenin Birinci Bölümünde cevap harfleri dilbilgisi açısından incelenmiştir. Önce sarf bilgisi bakımından cevap harfleri ele alınmış, sonra Arapça dilbilgisi/nahiv bakımından cevap harfleri; cevap harflerinin i'râbı, eşanlamlıları, kullanıldığı yerler, Arapça dil âlimlerinin tahlilleri ve onların görüşlerine yer verilmiştir. İkinci Bölümde ise Kur'an-ı Kerim'de geçen cevap harfleri ele alınmıştır.

Arapça'da harf (حرف) kelimesinin sözlük anlamı; bir tarafa meyletmek, sapmak anlamına gelen harf masdarının, isim şekli olup taraf, bir şeyin ucu, kenarı, sivri ve keskin kısmı, kılıcın keskin kısmı, yan, zirve ve tepe vs. anlamlarına gelmektedir. (el-İsfahâni, ts: 149) Dolayısıyla dağ başı veya dağ tepesi için Arapça'da "حرف الجبل" dağın eteği ifadesi kullanılır (İbn Manzûr, ts: IX, 42), harf kelimesinin çoğulu ise hurûf (حروف) tur. Bunun dışında mecâzi olarak "bir biçim, şart, durum ve şüphe" gibi anlamlarda kullanıldığını söylemek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de harf kelimesi farklı anlamlarda yer almaktadır, Hacc suresinin 11. Ayetinde:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يْعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ

"Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah'a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir" (Hacc 22/11-14). Bu âyette geçen "عَلَى حَرْفٍ" ibaresi "عَلَى شَكٍّ" (Şüphe) olarak tefsir edilmiş, bir şeyin çeşitli yönlerinden biri ve şart anamlarında da tefsir edilmiştir (el-Kurtubî, 2006: 17). Aynı şekilde harf kavramının çok çeşitli anlamları da bulunmaktadır. Hadis kitaplarında geçen (أنزل القرآن) rivayeti "Kur'an yedi harf üzerinde indirilmiştir." Burada, harf anlamı tefsir âlimlerinin ihtilafa düşmelerine neden olmuştur. Âlimler burada harfin lehçe, kıraat, kolaylık, vb. manaları ifade ettiğini belirtmektedirler (Durmuş, 2003: 158; Çalışkan, 2005: 218).

Arapça'da ıstılahi olarak harfin tanımı şöyledir: Başka kelimelerle birlikte anlam ifade eden sözcüklere harf denir. Arapça bir cümlede harf, müstakil bir anlamı olan öge değildir, dolayısıyla bu tür kelimelere harf adı verilmiştir (ez-Zemahşeri, 1993: 23). Arap dilinde harf kelimesi genel olarak iki anlamı karşılamaktadır: İlki *hurûf-i mebâni* (حروف مباني) buna *hurûf-i hicâ'* (حروف الهجاء) da denir. Burada Arap alfabesi kastedilmektedir. İkincisi ise *hurûf-i me'ânî* (حروف معاني), burada da Arapça dilbilgisi kavramı olup Arap dilinin kelime türlerinden biri anlamına gelmektedir.

Arap dilinde kelime üç türdür; isim, fiil ve harf. Çalışmamızın konusu olan cevap harfleri *hurûf-i me'âni*'nin kelime türlerinden harfin bir türü olduğunu ifade etmek gerekir. Arap dili âlimleri "*hurûf-i me'âni*" kavramının iki özelliğinden söz ederler. Bunlardan ilki, harflerin zaman ve olay anlamı içermemesi, ikincisi ise sadece başka bir kelimeyle birlikte olduğunda anlam ifade etmesidir.

Arapça'da birçok me'ânî harfi bulunur, bu harflerden bir kısmı örneğin cer harfleri (حروف الجر) başta olmak üzere diğer kelimelere etki eder. Bazıları ise amel etmez, önüne geldiği diğer kelimeleri etkilemez, bunlardan cevap harfleri önüne geldiği diğer kelimeleri etkilemeyen harflerdendir. Çalışmamızın konusu amel etmeyen harflerden olan cevap harfleri olacaktır.

Cevap harfleri diğer kelimelere mâna katmaz, fakat cümlelere isbat (olumlu anlam), nefî (olumsuz anlam) veya anlam kesinliği katar. Arapça dilbilgisi kaynaklarında diğer harflerde olduğu gibi cevap harfleri için nadiren özel bir bölüm ayrılmıştır. Fakat bazı Arap dili kitaplarında müellifler cevap harflerine çok kısa bir bölüm ayırmıştır, onlardan biri Mustafa el-Galâyînî (ö. 1363/1944)'dir, *Câmi 'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye* adlı kitapta cevap harflerine kısaca değinmiştir.

1. Cevap Harflerinin Dilbilgisi Açısından Analizi

Cevap harfleri aşağıda yer aldığı gibi on bir tanedir:

- Ne'am = نعم
- Lâ = لا
- Kellâ = كلا
- Belâ = بلى
- Î = إي
- İnne = إن
- Ecel = أجل
- Ceyri = جري
- Celel = جلل
- İzen = إذن
- Becel = بجل

Yukarıda adı geçen on bir cevap harfinden Mustafa el-Galâyînî *Câmi 'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye* isimli kitabında; "Ne'am = نعم, Lâ = لا, Kellâ = كلا, Belâ = بلى, î = إي, İnne = إن, Ecel = أجل, Ceyri = جري" sekiz cevap harfine yer vermiştir (el-Galâyînî, 1994: 255).

Arapça dilbilgisinde kelimeler hem kelime yapısı açısından hem de cümle içerisindeki görevlerine göre tasnif edilip incelenir. Bu bölümde ilk olarak cevap harflerini kelime yapısı bakımından tahlil ederek ardından cümle içerisindeki görevleri ele alınacaktır.

1.1. Sarf Bilgisi Açısından Cevap Harfleri

Arapça dilbilgisinde yapısı değişmeyen kelimelere *câmid sözcükler* denir. Fiillerin çok azı, harflerin ise tamamı bu tür *câmid* sözcüklerdir. Bu nedenle cevap harfleri sarf bakımından, sadece harflerinin sayısına göre tasnif edilmiştir, tüm cevap harfleri sarf bilgisi açısından üç kısma ayrılmaktadır:

1.1.1. Sünâî Cevap Harfleri

Sünâî cevap harfleri iki tane olup iki harften oluşmaktadır: Bu harflerden ilki İ = إ (hemzenin harekesi kesra, yâ harfinin harekesi sâkin)'dir.

Sünâî cevap harflerinin ikincisi ise, Lâ = لا'dır. Lâ muzari fiilleri olumsuz yapmasının yanında cevap harfi olarak "hayır" anlamında kullanılmaktadır.

1.1.2. Sülâsî Cevap Harfleri

Sülâsî, cevap harfleri sekiz tanedir. Bu harfleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Ne'am, Belâ, Ecel, Celel, Becel, Ceyri, İnne ve İzen.

➤ Ne'am = نَعَم

Ne'am = نَعَم bu harfin birkaç okunuşu bulunmaktadır, "nûnu" ve "aynı" birlikte fethalı olarak Ne'am (نَعَم), "aynı" kesralı olarak Na'im (نَعِم), nûnu ve aynı birlikte kesralı olarak da Ni'im (نِعِم), ayn yerine "ha" sesi ile Naham şeklinde (نَحَم) kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir (el-Murâdi, 1992: 505).

İbn Hişâm (ö. 761/1360) *Muğni'l-Lebîb*'de şöyle der: "Ne'am = نَعَم kelimesinin orta "ayn" harfi fethalıdır, fakat Kinâne kabilesinde ise "ayn harfi" نَعِم olarak kesralı okunmuştur. Bazı kırâatlerde, "ayn" harfi yerine (ح) "ha" harfinin kullanıldığı ve bu şekilde okunduğu rivayeti de bulunmaktadır. Bazılarında "ayn" harfi kesralı olduğu için "nûn" harfi de kesralı (نِعِم وشهد) gibi iki kesrayla okunmuştur" (İbn Hişâm, 1991: II, 398).

➤ Belâ = بَلَى

Belâ'nın elifi (بلى) aslî (kelimenin kök harfi) midir yoksa zâid (kelimenin köküne eklenmiş) midir? Bu konu Arap dil âlimleri arasında tartışmalı bir konu olmuştur, kimi Belâ (بلى) nın elifinin asıl olmadığını zaid olduğunu ifade etmiştir. Bunun aksini söyleyenler de bulunmaktadır. es-Suyûtî (ö. 911/1505) başta olmak üzere bazı âlimler "Belâ" cevap harfinin elifinin aslî olduğunu ifade etmişlerdir. Diğerleri ise "Belâ" Kelimesinin aslında "Bel" (بلى) olduğunu, fakat bir elif fazla getirilerek, "Belâ" okunduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan bu elif kelimenin sonuna müenneslik (مؤنث) için getirilmiş, İmâle (إمالة) yapılarak okunmuştur. Bu tartışmaların o dönemlerde yapıldığı yadsınmaz bir gerçektir. "Elif" in gerek asıl olması, gerekse olmaması konumuz dışında olup, "Belâ" (بلى) olumsuz soru cümlelerine olumlu cevap vermek için kullanılmaktadır (İbn Hişâm, 1991: I, 153).

➤ Ecel = أَجَلَ

➤ Celel = جَلَلَ

➤ Becel = بَجَلَ

➤ Ceyri = جِيرَ

Ceyri = جِيرَ cevap harfi, "ra" harfi, kesralı ceyri (جِيرَ), şekinde veya fethalı, ceyra (جِيرَ), okunur fakat en çok kesralı olarak kullanılmaktadır. Amr b. 'Usmân es-Sîbeveyh (ö. 180/796)' in görüşüne göre aslında "ra" harfinin harekesi bir sükûndur (جِيرَ), fakat iki sükûnun yan yana gelmemesi için kesralı ya da fethalı olmak zorunda kalmıştır (ed-Dakrî, 1986: I, 209-210).

➤ İnne = إِنَّ

➤ İzen = إذن

1.1.3. Rubâ'î Cevap Harfleri

Rubâ'î cevap harflerine örnek olarak “kellâ” verilerek bu harfle ilgili bilgi verilecektir.

➤ Kellâ = كَلَّا

Cevap harflerinde rubâ'î olarak tek bir kelime bulunmaktadır oda Kellâ (كَلَّا)'dır. Kellâ'nın tek bir kelime olup olmadığı hususunda Arap dili âlimlerinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Çoğunluğun görüşüne göre tek bir kelimedenden oluşmaktadır. Fakat Ebu'l-Abbâs Sa'leb'e göre (ö. 291/903) kellâ (كَلَّا) iki kelimedenden oluşmuştur; *teşbih kefi* (كاف التشبيه) ve *lâ en-nafiye* (لا النافية) birleşerek Kellâ kelimesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca *teşbih* anlamının iptali için "lâ" harfi şeddelendirilmiştir (كَلَّا) (el-Murâdî, ts: I, 577- 578). Bu tartışmalar konumuz dışında olduğu için derinlemesine konuya girilmeyecektir. Zira Kellâ kelimesinin cevap harfi olarak tek bir kelime olduğu âlimlerin çoğu tarafından kabul edilmektedir.

1.2. Nahiv Açısından Cevap Harfleri

Cevap harfleri nahiv açısından, i'râb, anlam ve kullanıldığı yerler bakımından ele alınacaktır.

1.2.1. Cevap Harflerinin İ'râbı

Cevap harfleri diğer harfler gibi olup i'râbtan mahalli yoktur (لا محل له من الإعراب) ayrıca her zaman mebni olması gerekmektedir. Ceyri veya ceyra kelimesinin dışında bütün cevap harfleri (*mebniyyun alâ's-sükûn*) sükûn üzere mebnidir, fakat “ceyra” veya “ceyri” harfleri ise işaret ettiğimiz gibi fetha veya kesra üzere mebni olabilmektedir. Bu durumda Cevap harflerinin i'râbı (حرف جواب مبني) (على السكون لا محل له من الإعراب) Cevap harfidir sükûn üzere mebnidir. İ'râbta mahalli yoktur diyebiliriz.

Bu durum sadece kelimelerin cevap harfi olduğu zaman geçerlidir. Zira bu kelimelerin bir kısmı isim olarak ya da başka me'âni türü harf olarak kullanılabilir. Bu harfler cevap harfi dışında olduğu zaman, bir başka Arapça dilbilgisi konusuna geçilmiş demektir. Bu durumda o konuya göre i'râb edilir, bu çalışmamızda sadece cevap harfi olanlardan söz edilmektedir.

1.2.2. Eşanlamlı Cevap Harfleri

Bazı cevap harfleri aynı anlamda kullanılabilir; Ne'am نعم, إي, ecel, أجل, cel, جلل, becel, بجل, ceyri, جير, izen, إذن, inne, إِنْ; bunlar cevap harfi olarak kullanıldıkları zaman, ne'am نعم anlamıyla eşanlamlı olup, olumlu cevap için kullanılmaktadır. Lâ لا ve kellâ كَلَّا olumsuz cevap olmaları bakımından eşanlamlıdır.

1.2.3. Cevap Harflerinin Kullanıldığı Yerler

Arapçada diğer dillerde olduğu gibi sorulara cevap verilirken cevap harfleri ya olumlu ya da olumsuz cevap olarak kullanılmaktadır. Bazen de aynı anda hem olumlu hem de olumsuz anlamda farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Dolayısıyla burada cevap harflerini üç kısma ayırmak mümkündür.

1.2.3.1. Olumlu Anlamda Kullanılan Cevap Harfleri

- Ne'am (نعم)

Bu cevap harfî, tasdik, söz verme ve haber verme anlamlarında kullanılmaktadır. Örneğin: "Fatih geldi." cümlesine Ne'am şeklinde cevap verildiğinde söylenen bu cümle **tasdik** anlamına gelir, zira cümlede soru edatı yoktur, Cümlede karşıdaki kişi "Ne'am" dediğinde tasdik kast edilmektedir. "هل جاء فاتح." "Fatih geldi mi?" biçiminde cümle, soru cümlesi olarak sorulduğunda cevap "Ne'am" olduğunda ise **bildirime** (haber verme) anlamı ifade eder, zira bu cümlede bir soru sorulmuş, soru soran da bir bilgi edinmek istemektedir. Dolayısıyla soru soran kişiye "Ne'am" diye karşılık verildiğinde bildirme ifade edilmektedir. "صل." "Namaz kıl" diyen bir kimseye "Ne'am" şeklinde cevap verildiği zaman **söz verme** anlamı ifade edilmektedir. Zira cümlede bir emir kipi bulunmaktadır. Emir kipinde söylenen ifadeye "Ne'am" biçiminde karşılık verildiği zaman bir söz verme anlamı ifade etmektedir. Sîbeveyh bu konuda: "Ne'am ifadesi sadece söz verme veya tasdik için kullanılmaktadır, zira bildirme bir tasdiktir." demektedir. Sîbeveyh'in bu sözünü açıklamak gerekirse: "Ne'am" cevap harfî, bir talep cümlesine karşılık söyleniyorsa, o zaman "Ne'am" bir söz vermedir, tıpkı "Namaz kıl" cümlesindeki talep cümlesinde olduğu gibi. Fakat "Ne'am" ifadesi bir haber cümlesine karşılık söyleniyorsa, o zaman "Ne'am" bir tasdiktir, tıpkı "Fatih geldi." haber cümlesinde olduğu gibi (Sîbeveyh, 1988: IV, 243; el-Murâdî, 1992: I, 84).

"Ne'am" ifadesinin olumsuz bir anlam vermesi için bir nefy soru (bir olumsuz soru) cümlesi kullanılması gerekmektedir. Olumsuz soru cümlesinin hemen ardından "Ne'am" ifadesi kullanıldığında, bu durumda "Ne'am" ifadesi olumsuz anlam taşımaktadır. Olumsuz soru cümlesine verilen "Ne'am" cevabı cümleyi olumsuza dönüştürmektedir. Örneğin: Bir kimseye yöneltilen "ألم يأت فاتح؟" "Fatih gelmedi mi?" sorusuna, "Ne'am" şeklinde cevap verildiğinde cevap olumsuz anlam ifade eder, yani "Fatih gelmedi." anlamındadır. Ancak olumsuz soru cümlesine olumlu cevap verilmesi gerekiyorsa bu durumda "Belâ" ifadesini kullanmak gerekmektedir. Bu konuya Belâ بلى, bahsinde ayrıntılı olarak değinilecektir (el-Murâdî, 1992: I, 422).

Ayrıca "Ne'am" kesinlik anlamında da kullanılır. Cümle başında "Ne'am" kullanıldığında herhangi bir soru olmadığı halde "Ne'am" kesinlik anlamı ifade etmektedir. Örneğin: "Evet, ben de gideceğim. (نعم، أنا أيضا سأذهب)" cümlesinde kesinlik durumu bulunmaktadır.

Fakat "Ne'am"dan sonraki gelen cümle, isim ya da fiil cümlesi olsun farketmez, "Ne'am" ifadesinden sonraki cümle hazfedilebilir. Cümlelerin tam söylenmesi zorunlu değildir (ed-Dûniyy, 1993: I, 201). Örneğin "هل جاء فاتح؟" "Fatih geldi mi?" cümlesine sadece **"Ne'am" (Evet)** diye cevap verilebileceği gibi **"Evet (Ne'am) Fatih geldi."** Şeklinde de cevap verilebilir.

- **Belâ = بلى**

Belâ= بلى cevap harfî olumsuzluk ifade eder fakat Belâ olumsuzluğu bozmak için de kullanılabilir. Örneğin: Nahl sûresi 28. ayette (مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) "Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk!" derler. Onlara denir ki: "Hayır! Allah tüm yapmakta olduklarınızı bilmekteydi!" (İşıcık, 2010: I, 205) Nitekim bu ayette geçen بلى Siz kötülük yaptınız anlamı içermektedir. Belâ kelimesinin asıl anlamı olumsuzdur fakat cevap olarak hem olumsuz hem de olumlu anlam ifade edebilmektedir. Eğer soru cümlesi bir pozitif cümleyse Belâ cevabı olumsuzdur. Eğer soru cümlesi bir negatif cümleyse Belâ cevabı olumludur. Belâ cevabı cümlelerin tersi anlamını vermektedir. Örneğin: Fatih geldi mi? Belâ, yani gelmedi demektir. Fatih gelmedi mi? Belâ, yani geldi anlamını ifade etmektedir.

Arapçada Belâ en çok olumsuz soruya cevap için kullanılmıştır. Örneğin: Zeyd gelmedi mi? böyle bir soruya cevabı olumlu olarak vermek istenirse Belâ kullanılır (el-Nâbî, ts: IV, 234). Sîbeveyh kısaca Belâ= بلى 'yı şöyle açıklamıştır: Belâ= بلى nefy (olumsuz soru) dan sonra kullanılan

olumlu bir cevaptır (وأما بلى فتوجب به بعد النفي). Belâ, cümleyi olumsuz iken olumlu yapar (Sîbeveyh, 1988: IV, 234).

Olumsuz soru cümlelerinde cevap için kullanan Belâ= بلى olumlu mâna ifade eder, bunun karşılığında olumsuzluk ifade etmek için " Ne'am " kullanır. Örneğin: kardeşin gelmedi mi? (أما جاء؟) sorusuna cevap veren kimse, Belâ dediği zaman kardeşim geldi diyerek **olumlu** bir cevap vermiş olur. Eğer soruya Ne'am şeklinde cevap verirse kardeşim gelmedi anlamını ifade ederek, **olumsuz** anlam vermiş olur. Belâ olumsuz bir soru cümlesini olumlu yapmaya yarar, çünkü "Belâ" kelimesi aslında bir nefydir, dolayısıyla olumsuz cümle ile birlikte nefyu'n-nefy olur ve nefyu'n-nefy her zaman bir isbattır, şöyle bir formülle matematiksel olarak örnek verilecek olursa (– olumsuz soru cümlesi + (- Belâ) = + olumlu cevap cümlesidir). Belâ cevabı olumsuzluğu bozar (İbn Hişâm, 1991: I, 131) Bu durumun dil ve metematikğin ortak noktalarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

- Belâ= بلى ve Ne'am = نعم Arasındaki Fark

Bir soru cümlesine Ne'am şeklinde cevap vermek tasdik, bildirme ve söz verme için kullanılmaktadır, bunun karşılığı Lâ (لا) dır.

Belâ (بلى) olumsuz soru cümlesinin cevabını olumluya dönüştürmek için kullanılır. Bu durumun zıttı ifade edilmek istenirse Ne'am kullanılmalıdır.

El-Muktedab isimli eserde belâ ve ne'am ile ilgili olarak: "Ne'am olumlu cümlelere cevap için kullanılır, belâ ise olumsuz cümlelere cevap için kullanılır" (el-Muberred, 1994: I, 125).

- İ = إي

İ = إي Ne'am ile eşanlamlıdır, Tasdik, söz verme ve bildirme için kullanılır (el-Murâdî, 1992: I-234). Çoğu Arap dilbilgisi âlimlerinin görüşüne göre İ= إي cevap harfi, *Billahi* (بإله), *Bi'r-Rabbi* (بالرب) ve *Le'umri* (لعمري) gibi yemin sözlerinden önce kullanılır, bazı dil bilginleri ise bu ifadeyi istifhâm edatından sonra getirmektedir. İ = إي cevap harfi Ne'am anlamı ifade eder ve tıpkı Ne'am gibi tasdik, bildirme ve söz vermek için kullanılmaktadır.

Buna göre: (قام زيد) Zeyd kalktı, (هل قام زيد؟) Zeyd kalktı mı?, (واضرب زيدا) Zeyd'e vur. gibi cümlelere (إي) ile cevap verilebilmektedir. Fakat İbn Hâcib'e (ö. 182/798) göre "İ" sadece soru cümlelerine cevap için kullanılır, bu durum (وَبَشِّرْتُكَ أَهْلًا هُوَ قُلُّ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقُّ) (İbn Hişâm, 1991: I, 106.) âyetinde geçmiştir. Fakat (إي) cevap harfinden sonra "vâv"sız cümle getirildiğinde o zaman (إي) nin ya'sı hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır: İlki: İله Örneğinde olduğu gibi (حَذَفُهَا لِاتِّعَاقِ السَّكَنِ) iki sükûnlu harfin karşılaşması durumunda hafz edilmesi. İkincisi: إي örneğinde olduğu gibi (فَتَحُّهَا تَبْيِينًا) İ'nin cevap harfi olduğunun ortaya çıkması için fethalı okunması, Üçüncüsü ise إي (لِحَرْفِ الْإِيجَابِ) örneğinde olduğu gibi (وَابْتِغَاؤُهَا سَكَنَةً) sükûnlu olarak kalmasıdır (el-Murâdî, 1992: I, 234).

- Ecel = أجل

Lâm'ın sükûn olarak okunduğu Ecel, cevap harfi Ne'am gibidir, olumlu ve olumsuz haber cümlesini tasdik, bildirme, emir ve nefiy için kullanılmaktadır. Ecel olumlu haber cümlesine cevap olarak gelirse pozitif anlam ifade eder, olumsuz haber cümlesine cevap olarak gelirse negatif anlam katar. Örneğin: (قام محمد) Muhammed kalktı., (أقام محمد؟) Muhammed kalktı mı?, (اضرب خالدًا) Halit'e vur!, (لا تضرب خالدًا) Halit'e vurma! cümlesinin tamamına cevap olarak Ecel = أجل cevap olarak kullanılabilmektedir.

Âlimler arasında Ecel sözcüğü konusunda ihtilaflar bulunmaktadır; *Rasfu'l-Mebânî* isimli eserde Ecel'in olumsuz cümlelere cevap için gelmediği belirtilmektedir. (el-Melekî, ts.: I, 152.) Başka bir görüşe göre ise haber cümlesinin mâzî kipte ya da başka zaman kipinde olumlu ya da olumsuz tasdik için kullanılabildiği, fakat soru cümlesine cevap için kullanılmadığı ifade edilmektedir. Zemahşerî (ö. 538/1143) ve İbn Mâlik (ö 672/1273) haber ve istifhâm cümlesi için kullanılabildiğini, fakat haber cümlesi için Ecel'in (أجل) Ne'am'dan (نعم) daha uygun olduğunu ifade etmişlerdir. İstifhâm cümlesi için Ne'am (نعم) Ecel'den (أجل) daha uygun olduğunu da göstermektedir (İbn Hişâm, 1991: I, 27). Örneğin: (سوف تذهب.) Sen gideceksin. cümlesine cevap için ecel (أجل) Ne'am'dan (نعم) daha uygundur fakat (أتذهب؟) gidiyor musun? Cümlesine ise Ne'am (نعم) cevabının ecel'den (أجل) daha uygun olduğu belirtilmiştir.

- **Becel** = بجل

Becel = بجل lam'ın her zaman sükûnlu olduğu Becel bir cevap harfidir, Ne'am'ın (نعم) eşanlamı olarak bulunur, haber cümlesi ve talep cümlesine cevap için kullanılır (El-Melekî, ts: I, 152). Becel (بجل) kelimesinin isim hali ve harf hali bulunmaktadır. Harf olan (بجل) kelimesi sadece cevap harfi olmak durumundadır. İsim olan hali ise tam olarak حَسْبُ anlamında kullanılmaktadır. Sîbeveyh bu konuda: (أَمَّا بَجَلُ فِيمَنْزِلَةِ حَسْبٍ) بجل'e gelince حسب manasını taşımaktadır. Sîbeveyh becel (بجل) kelimesini sadece isim olarak ele almıştır. Buradaki çalışmamız sadece harf olan بجل konusundan bahsetmektedir (Sîbeveyh, 1988: V, 234).

- **Celex** = جلل

Celex = جلل son harfi sükûnlu olan cevap harfidir, Ne'am (نعم) anlamında kullanılmaktadır. Örneğin: Muhammed kalktı mı? Soru cümlesine karşılık olarak Celex kelimesi, cevap için kullanıldığında Ne'am (نعم) anlamına gelmektedir. Celex (جلل) harf olarak cevap için kullanılır. Fakat *el-Muğnî*'de İbn Hişâm Celex=جلل'in iki türlü olduğunu belirtmektedir. İlki Celex = جلل cevap harfi, Ne'am (نعم) anlamında, ikinci Celex = جلل bir isim olarak, azîm (عظيم), yüce ya da (هَيْنَ أَوْ يَسِيرَ) az veya basit (kolay) anlamında kullanılmaktadır (Es-Suyûtî, 1986: I, 306). İmru'u'l-Kays (ö. 540)'ın, babası öldürüldükten sonra söylediği şiirde:

يَقْتُلُ بَنِي أَسَدٍ رَهْمٍ أَلَا كُلُّ شَيْءٍ سِوَاهُ جَلَلٍ

Bu şiirde geçen Celex kelimesi basit anlamında kullanılmıştır (İbn Hişâm, 1991: I, 139).

- **Ceyri** = جير

Ceyri (جير) Ecel (أجل) anlamını ifade eder, haber cümlesini tasdik için kullanılır. Fakat soru cümlesine cevap için kullanılmaz (El-Melekî, ts: I, 176).

Aslında bütün cevap harfleri sükûn üzere mebnidir, bu durumda جير'de sükûnlu olursa iki sükûnlu harf peşpeşe gelmiş olacağı için جير'deki "ra" harfine hareke verilmiştir. Bu konu Arap dilbilgisi âlimleri arasında ihtilaflı bir konudur. İbn Hişâm: "Ceyri (جير), Ne'am (نعم) anlamında kullanılan bir cevap harfidir. İsim olarak Hakkan (حَقًّا) anlamında kullanılmaktadır (İbn Şecerî, 1992: I, 176). İbn Mâlik ise Ceyri (جير) nin cevap harfi olduğunu ve Ne'am (نعم) anlamında kullanıldığını naklederek, bunun bir isim olmadığını ifade etmiştir. Zira İbn Mâlik, Ceyri'nin yerine her zaman Ne'am'ın gelebileceğini, Ne'am'ın yerine ise hakkan (حَقًّا) ifadesinin gelebileceğini, dolayısıyla Ceyri'nin Ne'am'a (نعم) hakkan'dan daha yakın olduğunu, Ceyri (جير)'nin lafız olarak Ne'am'a daha yakın olması nedeniyle mebni olduğunu belirtmiştir (İbn Hişâm, 1991: I, 128).

- **İnne** = اِنَّ

Hemze'nin kesralı ve nûn'un şeddeli olduğu İnne, cevap harfî olarak da kullanılmaktadır. Ne'am (نعم) anlamında kullanılır. Sîbeveyh ve Muberrred (ö. 286/898), İbn Zübeyr'den şöyle bir rivayet nakleder: Abdullah b. Zübeyr'e köyden bir Arap gelir, İbn Zübeyr'den bir şey ister. Adam istediği şeyi İbn Zübeyr'de bulamaz, kızarak şöyle der: (لعن الله ناقة حملتني إليك) "Allah beni sana getiren deveye lanet etsin" der. Ona karşı cevap olarak İbn Zübeyr şöyle der: (فأجابه ابن زبير إِنَّ و راکها) "Evet, deveye de ona binene de lanet etsin." diye cevap verir. Bu cümledeki İnne (اِنَّ) Ne'am (نعم) anlamında cevap için kullanılmıştır (el-Endelûsî, ts: V, 129; el-Murâdî, 1992: I, 398).

İnne talep ifade eden bir cümle olarak ve bazen haber olarak Ne'am (نعم) anlamında cevap için kullanılabilir. Örneğin: Talep ifade eden Zeyd'e vur! (اضرب زيداً!) cümlesine cevap olarak İnnehû (إِنَّه) dendiği zaman Ne'am (نعم) Evet vuracağım. anlamını ifade etmektedir. Haber ifade eden Zeyd kalktı. cümlesine cevap olarak: İnnahu (إِنَّه), dendiği zaman Evet kalktı. anlamını ifade etmektedir. Zuheyr geldi mi? sorusuna (هل جاء زهير؟), innehû (إِنَّه) biçiminde cevap verildiğinde ise Evet geldi. anlamına gelmektedir (el Galâyînî, 1994: I, 80). Fakat (إِنَّه) innehûdaki (هـ), hâ (هَاء) sekke "hâ"sıdır (هَاء السكتة) durma halinde kullanılır. Yani, zamîr "hâ"sı (هَاء) değildir (el Galâyînî, 1994: III, 256). Suyûtî (ö. 911/1505) "İnne'nin (اِنَّ) aslında tevkid harfî olduğunu, fakat başka görevlerde de bulunduğunu ve cevap harfî olarak da kullanıldığını belirtmektedir. Sîbeveyh'e göre İnne (اِنَّ) cevap harfî olarak ecel (أجل) gibi kullanılabilir (Sîbeveyh, 1988: III, 151). Fakat İnne'nin cevap harfî olduğuna dair Arap dili âlimleri arasında tartışmalı bir konudur. Sîbeveyh ve İbn Mâlik başta olmak üzere bazı âlimler İnne'nin cevap harfî olduğunu kabul ederler. Fakat Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî el-Basrî (ö. 209/824) başta olmak üzere bazı âlimler cevap harfî olduğunu kabul etmemişlerdir. Fakat bu konu ile ilgili âlimler arasındaki tartışmalara ayrıntılı olarak girilmemiş olup, sadece meşhur olan görüşlere ve âlimlere değinilmiştir (İbn Hişâm, 1991: I, 57).

- **İzen** = اِذَنْ

İzen = Arap dilinde birden çok İzen (اِذَنْ) sözcüğü bulunmaktadır. Bunlardan biri nasb harfî olan (اِذَنْ)'dir. Bu çalışmada sadece Sîbeveyh'in cevap harfî olarak kabul ettiği kelime incelenmiştir. Sîbeveyh'e göre cevap harfî olan (اِذَنْ), hem cevap hem de cezâ mânâsına (معناها الجواب والجزاء) gelmektedir (Sîbeveyh, 1988: IV, 234). Bu sözcüğün anlamı Arap dilbilginleri tarafından çok tartışılmış ve konuyu her dil bilgini kendi bakış açısına göre değerlendirmiştir. Bir kısım dil bilgini Sîbeveyh'in "izen"'i (اِذَنْ) her yerde ve her zaman cevap ve cezâ için kullandığını söylemiştir. Buna örnek Ömer b. Muhamed eş-Şelûbînî (ö. 645/1247) dir. Diğer taraftan izen'in bazen cevap bazen de ceza için kullanıldığını söyleyenler de bulunmaktadır. Sonuçta iki anlamın bir arada olmasının şart olmadığı görülmektedir. İki anlamı da ifade ettiğini belirtenlerden birisi de el-Hasan b. Ahmed el-Fârîsî (ö. 377/987) dir. Örnek olarak: Bir kimse sana "Seni seviyorum. (أحبك.) dediğinde cevap olarak İzen (اِذَنْ أَطْنَكْ صادقاً) "Evet doğru söylediğini düşünüyorum", şeklinde verilirse sadece cevap anlamı ifade eder, bu cezâ anlamı ifade etmez. (أكرمك.) "Sana ikram edeceğim." cümlesine cevap olarak İzen (اِذَنْ أَطْنَكْ صادقاً) şeklinde bir ifade kullanılırsa bu durumda "Doğru söylediğini düşünüyorum." ifadesindeki izen cevap harfî olarak kullanılmış olup cezâ değildir. Fakat eğer cevap (اِذَنْ أَطْنَكْ أزورك.) "Evet, seni ziyaret edeceğim." o zaman izen, hem cevap hem de cezâ harfî olmaktadır (el-Meleki, ts: I, 151).

1.2.3.2. Olumsuz Anlam İfade Eden Cevap Harfleri

- Lâ = لا

Arapça’da bir kaç çeşit lâ (لا) bulunmaktadır. Bu çalışmamızda sadece cevap harfi olan Lâ (لا)’dan bahsedilecek olup diğer lâ (لا) harfleri konumuz dışındadır. Lâ (لا) cevap harfi Ne’am’ın (نعم) karşıtıdır. Lâ (لا) sorulan soru cümlesine olumsuz cevap vermeye yarar ve “lâ” dan sonraki cümle hazf edilir. Örneğin: Zeyd geldi mi? sorusuna (لا) “Hayır”. cevabı verildiğinde “Gelmedi.” anlamına gelir.

el-Cenyu’d-Dânî isimli kitapta lâ en-Nâfiye (لا النافية) /olumsuz yapan lâ üç türdür. Bunlardan birincisi cevap harfi olan “lâ” dır, karşıtı Ne’am’dır. “lâ” dan sonra gelen cümle, fiil cümlesi ise bu cümle hazf edilir, "Zeyd kalktı mı?" (el-Melekî, ts: I, 331). Burada akla şu soru gelebilir. Niye fiil cümlesi olarak sınırlamıştır? (هل محمد في الدار؟) Muhammed evde mi? bir isim cümlesi şeklinde soru cümlesi gelebilir mi? Bu soruya verilen cevap (لا، ليس محمد في الدار.) biçiminde gelebilir. Buna kâne nakıs fiili müstakil bir fiil getirilmiş olarak değerlendirilmektedir. İbn Şecerî (ö. 542/1148) *el-Emâlî* adlı eserinde: “Lâ (لا) Soru cümlelerine olumsuz cevap vermek için kullanılır ve Ne’am (نعم)’in karşıtıdır (İbn Şecerî, 1992: II, 227).

1.2.3.3. Soru Cümlelerine Olumlu ve Olumsuz Cevaplarda Kullanılan Cevap Harfi

- Kellâ = كلا

Kellâ bir cevap harfi olup Arap dil bilginleri bu harfe bir kaç farklı anlam vermişlerdir. Bu anlamlardan birisi yasaklama (nehiy) (النهي) dir. Bu anlam Halil b. Ahmed (ö. 170/786), Sîbeveyh ve Basra Dil Ekolu Arap dil bilginlerinin görüşüdür (İbn Hişâm, 1991: I, 12). "Kellâ" nın diğer bir anlamı ise "حَقًّا" “hakkan”dır. İbn Mâlik: Eğer kellâ (كلا) “hakkan” mânâsında kullanılırsa o zaman kellâ bir isimdir, diyerek buna şu bilgiyi ekler: (كَلَّا مَيِّكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ) ayetinde geçen كلا tenvin ile kellen şeklinde okunmuş rivayetler bulunmaktadır (el-Murâdî, 1992: I, 577). Bazı âlimlerin görüşüne göre “kellâ (كلا) Ne’am anlamına gelmektedir. كَلَّا وَرَبِّ الْكُعْبَةِ gibi cümlelerde Ne’am manasını ifade etmek için kullanılmaktadır (el-Murâdî, 1992: I, 577). Kellâ (كلا) harfi Lâ (لا) anlamına da gelmektedir. Fakat cümle başına gelirse (لَا) anlamına gelmektedir (el-Murâdî, 1992: I, 577). İbn Mâlik ise bu üç anlama da değinerek; Kellâ (كلا) nehiy harfidir, “hakkan” olarak tevil (تأويل) edilebilir, bir isimdir ve bazı kullanımlarda Ne’am anlamına gelmektedir (el-Murâdî, 1992: I, 577).

2- Kur’an-ı Kerim’de Geçen Cevap Harfleri ve Örnekleri

Kur’an-ı Kerim’de sadece beş tâne cevap harfi geçmektedir. Bu harfler: (Ne’am = نعم, Belâ = بلى, إي=إي، Kellâ=كلا، İzen = إِنْ) Bütün bu harfler Kur’an-ı Kerim’de 78 defa zikredilmektedir. (İnne = إِنَّ nin Kuran’da cevap harfi olarak geçtiği Arap dil bilginleri arasında tartışmalı bir konudur. (İnne hâzâni la sâhurâni (إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرَانِ)) ayetinde geçen İnne sözcüğünün i’râbları arasında cevap harfi olduğuna dair açıklamalar da bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de zikredilen Cevap harflerine aşağıda birer örnek verilecektir.

- Ne’am = نعم

Kur’an-ı Kerim’de dört (4) defa geçmiştir:

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنِ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ

(Âraf 7/44)

Cennettekiler Cehennemdekilere şöyle seslenirler: "Rabbimiz bize ne söz verdiyse biz hepsini gerçekleştirmiş bulduk; siz de Rabbinizin va'd ettiği azabı gerçekleştirmiş buldunuz mu?" Onlar; "Evet" derler (Işıcık, 2010: I, 122).

- **Belâ** = بلى

Kur'an-ı Kerim'de Belâ yirimi iki (22) defa geçmiştir:

(Bakara 2/260) وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولِمُ تُوْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي

Hani bir zamanlar İbrahim Rabbi'ne demişti ki: "Ey Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini bana bir göstermez misin?!" Rabbi O'na: "Yoksa inanmıyor musun?" dediğinde O: "inanmaz olur muyum hiç! Fakat istiyorum ki, (inandığımı gözlerim de görsün de) kalbim yatışsın / mutmain olsun" dedi (Işıcık, 2010: I, 42).

- **İ** = إِي

Kur'an-ı Kerim'de Yûnus suresi 53. ayetinde bir defa geçmektedir.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قُلُّ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقُّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

Sana soruyorlar: "O (kıyamet) gerçek mi?" De ki: "Evet, Rabbime yemin olsun ki o gerçek!. Ve siz bizi asla engelleyemeyecek/elimizden kaçıp kurtulamayacaksınız!" (Işıcık, 2010: I, 164).

- **Kellâ** = كَلَّا

Kur'an-ı Kerim'de Kellâ otüz üç (33) defa geçmektedir:

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا

(Mu'minûn 23/100)

Nihayet o günahkâr zalimlerden her birine ölüm gelip çattığı zaman derler ki: "Ey Rabbim, beni (dünyaya) geri gönder! "Ta ki, yapmadığım iyilikleri yapayım." Bu asla olmaz bir şeydir; onların bu söylediği sadece bir söz olarak kalır ve önlerinde, yeniden diriltilecekleri güne kadar bir engel (kabir âlemi) vardır (Işıcık, 2010: I, 264).

- **İzen** = إِذَنْ

Kur'an-ı Kerim'de izen kelimesi on sekiz defa (18) geçmektedir. Bunlardan biri aşağıda zikredilen ayettir.

(Bakara 2/145) وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

Andolsun ki sen, kendilerine kitap verilenlerin önüne bütün delilleri koysan da, onlar yine senin kiblene uymazlar. Elbette ki sen de onların kiblesine uyacak değilsin! Zaten onlar da birbirlerinin kiblesine uymazlar! Andolsunki, sana gelen bunca ilimden sonra eğer onların isteklerine/hevâlarına uyarsan, zâlimlerden olursun! (Işıcık, 2010: I, 264).

Sonuç

Makalenin girişinde Arapça'da iki farklı harf türünün anlamları, cevap kelimelerinin anlamları Arap dili sözlüklerinden yararlanılarak çalışılmıştır. Ayrıca cevap harflerinin tarifi de yapılmıştır. Bu harflerin sarf yönü incelenmiş cevap harflerinin harf sayısı bakımından sünâî, sülâsî ve rubâî olmak üzere üç türlü olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber bazı cevap harflerinin hareke ve harfleri bakımından farklı kullanımlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arapça dil bilgisinde cevap harflerinin i'râbı, eşanlamları, cevap harflerinin kullanıldığı yerler ve Arap dil bilginlerinin harflerin kullanım şekillerine dair tahlilleri üzerinde durulmuştur. Bazı harflerin isim olarak da kullanıldığı belirtilmiş, fakat çalışmamızda sadece harfler üzerinde durulmuştur. İ'râb bakımından

harflerin tamamının mebni olduğu fakat bazı harflerin harekelerinin bazen değiştiği görülmüştür. Cevap harflerinin çoğunun soru cümlelerine pozitif karşılık vermek için kullanıldığı, pek azının ise negatif anlam vermek için kullanıldığı tespit edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ne'am, belâ, î, kellâ ve izen olmak üzere beş cevap harfi olduğu tespit edilmiş olup, bunların 78 (yetmişsekiz) defa Kur'an-ı Kerim'de geçtiği belirtilmiş ve bu harflerin geçtiği ayetlerden birer örnek verilmiştir. İnne kelimesinin cevap harflerine eklenmemesinin nedeni Arapça dil bilgisinde cevap harfi olup olmadığı konusunda tartışmalı bir konu olduğundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu kelimenin sadece harf olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça

- Çalışkan, M. (2005) Kur'an'ın Nüzûlü ve Yedi Harf (el-Ahrufu's-Seb'a) Meselesi, Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (1), Ocak-Haziran, 215-242.
- ed-Dakrî, A. (1986) *Mu'cemu'l-Kav'âidi'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Kalem.
- DİB, *Kur'an-ı Kerim*, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2606/11-14-ayet-tefsiri> Erişim Tarihi: 04.10.2019.
- ed-Dûniyy, Y. (2003) *Şerhu'r-Razî alâ Kâfiyeti İbni'l-Hâcib*, Vizâretu't-Ta'limi'l 'Âli.
- Durmuş, İ. (2003) "Harf", *DİA*.
- el-Endelûsî, H. (ts) *et-Tezyîl ve't-Tekmil fi Şerhi Kitabi't-Teshîl*, Dâru'l-Kalem.
- el-Galâyînî, M. (1994) *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- İşıcık, Y. (2010) *Kur'an Meâli*, Konya İlahiyat Derneği Yayınları.
- İbn Hişâm, A. (1991) *Mugnî'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârîb*, el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- İbn Manzûr, M. (ts) *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sâdır.
- İbn Şecerî, H. (1992) *Emâlî ibn Şecerî*, Mektebetu'l-Hâncî.
- el-İsfahânî R. (ts) *el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an*, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâzî.
- el-Kurtubî, M. (2006) *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Muessesetu'r-Risâle.
- el-Melekî, A. (ts) *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, Mecma'u'l-luga.
- el-Murâdî, H. (1992) *el-Cenyu'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- el-Mubberred, A. (1994) *el-Muktadab*, Vizâretu'l-Evkâf.
- en-Nâbî, A. (ts) *Hurûfi'l-Cevâb İsti'mâlâtuhâ Mustaksât fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dâru'l-Kuttâbi'l-Hadîs.
- es-Suyûtî, A. (1986) *el-Muzhir fi 'Ulûmi'l-Luga ve Envâ'ihâ*, el Mektebetu'l-'Asriye.
- Sîbeveyh, A. (1988) *Kitâb Sîbeveyh*, Mektebetu Hâncî.
- ez-Zemahşerî, K. (1993) *el-Mufasssal fi Sînâ'ati'l-İ'râb*, Mektebetu'l-Hilâl.